

Світлана Лушій

УДК 821.161.2 (430) – 3. 09

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРОЗИ ПЕРІОДУ МУРУ (1945–1948)

У статті розглядаються жанрово-стильові особливості української еміграційної прози періоду МУРУ. Завдяки невідомим архівним джерелам, спогадам і творам мурівців вимальовується яскрава картина літературно-мистецького життя II половини 1940-х років.

Ключові слова: жанр, стиль, еміграційна проза, МУР.

Svitlana Lushchiy. Genre and stylistic peculiarities of Ukrainian émigré prose written during MUR period (1945–1948)

The article deals with genre and stylistic peculiarities of Ukrainian émigré prose written during MUR (Mystets'kyi ukrains'kyi rukh – Ukrainian Artistic movement) period (1945–1948). Owing to previously unknown archival sources, unpublished memoirs, and the works of MUR authors, it draws a vivid picture of post-1945 literary life of Ukrainian émigrés.

Key words: genre, style, émigré prose, MUR.

Після утворення 1945 року в Німеччині (м. Фюрт) Мистецького українського руху (МУР) – організації українських письменників-емігрантів – літературно-мистецьке життя набуло нового імпульсу. “...За інтелектуальною насиченістю дискусій і творчими здобутками – це чи не найцікавіший період української літератури XX століття після 20-х років” [43, 238], – так схарактеризувала МУР як літературне явище С. Павличко. МУР об’єднав різних за віком і світоглядом людей. Кожен із його членів по-своєму бачив подальший шлях української літератури на еміграції, по-різному ставився до попередників і до їхнього літературного спадку, до питання традиції та модернізму, був постійним учасником гострих дискусій, у центрі яких постали Самчукова ідея “великої літератури”, шерехівська концепція “національно-органічного стилю”, багрянівське твердження про неодмінну суспільно-політичну функцію літератури, заклики Костецького “геть від традицій” та ін. Однак ці поважні дискусії часто переростали в гострі суперечки та амбітні чвари, які віддаляли їхніх учасників від головної мети: відшукати власний шлях розвитку сучасного національного мистецтва, завоювати визнання в західного читача, забезпечити вільний вияв творчого потенціалу кожного митця. У програмовій статті “Чого ми хочемо?”, яка відкривала перший збірник МУРУ, наголошувалося: “МУР об’єднує митців різних стилів і напрямів. Це не значить, що МУР це чинить несвідомо, з метою якоїсь нівеляції, мішання вартостей чи браку почуття виразності лінії, стилю, ідей. Навпаки. Якраз для того, щоб підкреслити, загострити, а тим самим збагатити ці стилі, напрями, ідеї” [36, 4].

Незважаючи на ідейні суперечки та особистісні конфлікти, МУР – яскрава сторінка в історії української літератури XX ст. У спогадах, написаних уже в 1980-ті рр., вимогливий та іронічний літературознавець Ю. Шерех зазначав, що “щоденне життя МУРУ було сповнене свар і конфліктів... Попри це було

в ньому горіння, захват, пристрасть і, як це не дивно, творилася своєрідна братерськість” [67, 397].

Навіть за бездержавного стану української нації еміграційна література активно розвивалася. На сторінках багатьох українських часописів, яким так і не судилося стати періодичними виданнями, насамперед через фінансову скруту, у трьох збірниках МУРу літературно-мистецькі дискусії знайшли своє продовження. Тут активно обговорювалися актуальні проблеми української культури. У таких періодичних виданнях, як “Арка” (Мюнхен), “Звено” (Інсбрук), “Лис Микита” (Мюнхен), “Літаври” (Зальцбург), “Літературно-науковий вісник” (Регенсбург), “Неділя” (Авсбург), “Орлик” (Берхтесгаден), “Рідне слово” (Мюнхен), “Українські вісті” (Ульм), “Хорс” (Регенсбург), “Шлях молоді” (Мюнхен) та ін. друкувалися критичні статті та художні твори українських письменників. Один із критиків МУРу Ю. Шерех слушно наголошував: “...Наша література в ці роки досягла провідну роль в духовому житті суспільства” [68, 260].

Окремі видання МУРу виходили в серіях під назвами “Золота брама” та “Мала бібліотека МУРу”. За даними Г. Грабовича, протягом 1945–1949 рр. було надруковано понад “1200 книжок і памфлетів з різних ділянок; коло 250 з них – це публікації оригінальних творів з поезії, прози та драми” [58, 49]. Серед прозової продукції в кількісному співвідношенні переважали оповідання та новели. Мала проза вирізнялася жанровим (соціально-побутові, соціально-психологічні, соціальні, психологічні, етнографічно-побутові, історичні оповідання, інтелектуальні та екзистенційні новели), стильовим і тематичним розмаїттям. У підсумковій статті “Українська еміграційна література в Європі 1945–1949. Ретроспективи й перспективи” Ю. Шерех так прокоментував тематику малої прози цього періоду: “Центральною проблемою української прози була тема української людини. Цю тему висвітлювано в трьох головних тематичних аспектах: в аспекті історичному, в аспекті існування, діяння й змін цієї людини в умовах підсоветського буття і, нарешті, в аспекті її існування і зустрічі з чужим світом у подіях останнього часу – війні та еміграції” [68, 251].

Проза періоду МУРу виразно свідчила про те, що одні письменники намагалися залишитися вірними традиціям національної літератури, другі прагнули прилучитися до європейського дискурсу, а деякі митці змогли успішно поєднати ці обидва шляхи.

Новизна малої прози визначалася на рівні тематично-проблемному, сюжетно-композиційному, наративному (експериментування зі способом оповіді). Яскравою сторінкою української еміграційної літератури 1945–1948 рр. стала модерна творчість Віктора Домонтовича, Ігоря Костецького, Юрія Косача. На тлі традиційних творів інтелектуальна проза В. Домонтовича вирізнялася своєю філософічністю, оригінальною образністю, композиційною впорядкованістю, зокрема його оповідання “Приборканий гайдамака”, “Помста”, “Апостоли”. Останнє було написане раніше, у 1920-ті роки, а опубліковане в журналі “Хорс” [64, 10-21]. Широкий резонанс в еміграційній пресі викликало оповідання В. Домонтовича “Приборканий гайдамака” (оповідання про Саву Чалого) [49, 19-30], яке, на думку В. Державина, було зразком високохудожньої історичної прози в еміграційній літературі. Подібну думку висловив й історик Б. Крупницький у рецензії на це оповідання “Пилип Орлик і Сава Чалий в історичній новелі “Приборканий гайдамака”. Творчою перемогою автора Б. Крупницький вважав психологізм твору та переконливо виписані постаті історичних діячів, правдиве відтворення їхньої вдачі. Попри історичне тло та реальні історичні постаті, які діють у творі, оповідання – яскравий зразок інтелектуальної прози. Філософські роздуми П. Орлика про час, про життя людини, про роль і значення науки і прогресу в житті людства окреслюють

світоглядні позиції самого автора: “Над усім панує час. Давні греки любили символи. Вони твердили, що Хронос був батьком Зевса. Зевс – буття. Хронос – час. Буття народжується з натрів часу. Час продовжує й поглинає все!... Чи не слід було б сказати, що буття є часом, а час є буттям, з додатком, що буття є рухом?” [49, 28].

У першому збірнику МУРу було вміщене повідомлення про те, що 21 грудня 1945 р. на літературному вечорі, організованому для учасників першого з'їзду МУРу в Ашаффенбурзі, В. Домонтович прочитав новелу про Івана Сірка [36, 101]. Це історичне оповідання “Помста”. Узагалі Іван Сірко – постать, до якої неодноразово зверталися еміграційні письменники та історики. На сторінках журналу “Арка” поет О. Веретенченко також публікував розділи своєї поеми “Чорна Долина”, присвячені славнозвісному кошовому. Це трагічна розповідь про знищення козаками під проводом Івана Сірка полонених, визволених з татарської неволі в Чорній Долині. У згаданому творі автора цікавить не так історична подія, як внутрішній стан козацького ватажка, який усвідомлює свою особисту роль і вищість над козацькими масами.

Неправомірно до історичної прози В. Державин зарахував оповідання В. Домонтовича “Розмови Екегартів з Карлом Гоцці” [39, 93-100], уміщене в МУРівському “Альманасі”, але написане в 1920-ті роки, у якому автор розмірковував над актуальними філософськими та мистецькими проблемами. 1947 роком датовані оповідання Домонтовича “Без назви” та “Емальована миска”. Власне, протягом 1945–1948 рр. була написана значна частина “малої” прози В. Домонтовича. Це й філософські новели, оповідання з історії України, невеликі шкіци, анекдоти. Біографічна новела (радше її початок) про Ван Гога “Самотній мандрівник простує по самотній дорозі” була опублікована в останньому числі “Арки” [7].

Прозовий дебют модерніста та експериментатора І. Костецького припав саме на період МУРу. У цей час в “Альманасі МУРу” [39, 104-113] побачило світ його філософське оповідання “Ціна людської назви”, а також белетристична мініатюра, присвячена Ольжичеві, “Перед днем грядущим” [29, 48-53]. Вишукане оповідання-стилізація “Історія ченця Гайнріха” з'явилося на сторінках альманаху “Світання” 1946 р. У цьому ж році “Хорс” надрукував оповідання І. Костецького “Божественна лжа” [64, 49-68]; за новелу “Тобі належить цілий світ” автор одержав нагороду на конкурсі газети “Час”, яка видавалася у Фюрті. Жанрова природа цього твору надзвичайно цікава. Г. Грабович у статті “Недооцінений Костецький” новелу “Тобі належить цілий світ” вважає “телеграфною міні-версією психологічного роману”. М. Р. Стех висловив приблизно таку ж думку: “Тобі належить цілий світ” – це таки міні-роман із міні-прологом, який накреслює “передісторію” героя, характеризуючи вихідний психологічний і духовний стан...” [28, 171].

Під маркою “Золота брама” побачили світ дві книжки оповідань прозаїка: “Оповідання про переможців” (1946) і “Там, де початок чуда” (1948). Оповідання з першої книжки “Боротьба за прапор” І. Костецький прочитав 21 грудня 1945 р. на літературному вечорі МУРу; серед достоїнств твору слухачі відмітили змістову насиченість, а головним недоліком, на їхню думку, була його невикінченість. У передмові до збірки оповідань “Там, де початок чуда” автор прокоментував власні композиційно-стильові прийоми: “Ритмізовані фрагменти у викладі – це уривки уявного, неіснуючого епосу” [27, 4]. С. Павличко так схарактеризувала стильові особливості згадуваної збірки: “...Оповідання, у яких ішлося про боротьбу опришків проти іноземних завойовників Карпат на початку XVI століття, написані ритмізованою прозою, властивою народним переказам, казкам, власне, вони були літературною стилізацією й відображали пошук

експресіонізму, хоча нагадували старий і трухлявий символістичний романтизм” [43, 309]. Німецькою мовою був опублікований для німецьких читачів твір “Шість ліхтарів і сьомий місяць” [70]. І. Костецький – творець нової прози з модерними героями, конфліктами, деструкцією мови та жанрово-стильовими експериментами. Окреслюючи стильові особливості його прози, М. Р. Стех погоджувався з думкою В. Барки про “свіжий експресіонізм Костецького” [28, 163]. Дослідник Є. Немойовський стверджував, що Костецькому притаманне насамперед романтичне сприйняття дійсності.

У 1946 р. окремою книжкою при часопису “Наше життя” вийшла друком новела Ю. Косача “Ноктюрн b-moll” [26]. Кілька видатних еміграційних критиків одразу відгукнулися на твір. Власне, Ю. Шерех написав до цього видання післямову, у якій звернув увагу на художньо-композиційні особливості новели: “Ледве чи можна в новелі подати повну характеристику нацизму, але можна дати відчуті його огидність, кошмарність, звірячість і безґрунтовність. Цього досяг Косач, скориставшись з метод “напливів” і “потоків свідомості”, побудувавши свою новелю як музично-настрійовий твір. Незвичні для нашої прози методи мистецького втілення знайшли цим самим своє внутрішнє виправдання” [26, 31].

У рецензії Віктора Бера на книжку Ю. Косача “Ноктюрн b-moll”, опубліковану в журналі “Рідне слово”, окреслювалася жанрово-стильова специфіка твору, що, як і оповідання “Лілея” й “Ноктюрн”, репрезентує собою “жанр “кримінального” оповідання з типовою для Косача проєкцією “українського” в “загальноєвропейське... Юрій Косач – романтик. Йому властивий романтичний стиль письма. Естетика романтизму вимагає конкретності. Вона базується на ідеї суперечності реального й ідеального, дійсності й легенди, гріха й викупу, добра й зла, бестіяльного й ніжного, низького й високого, земного й небесного” [51, 53]. Згадував “Ноктюрн b-moll” і В. Державин у ґрунтовній статті “Три роки літературного життя на еміграції (1945–1947)”, де визначив жанр цього твору як “психологічно-пригодницька новела” [15, 14]. На мою ж думку, “Ноктюрн b-moll” доцільніше було б назвати соціально-психологічною новелою.

Малу прозу Ю. Косача активно друкував журнал “Арка”. Там було опубліковане психологічне оповідання “Коли б сонце раніше зійшло” [4, 31-33] та розділ “Ярема і Перебийніс” із другої частини роману “День гніву” [2, 21-29]. Працював Ю. Косач і в жанрі історичної новели, про що свідчить твір “Запрошення на Цитеру”. Його модерністська, з елементами імпресіонізму та експресіонізму проза успішно рухалася в напрямку до психологічного заглиблення. Сам письменник у доповіді “Вільна українська література” висловив думку про те, що психологізм та філософська заглибленість – необхідні риси високохудожнього твору: “...Твір справжнього письменника – це витвір і наслідок боротьби; з демоном чи з янголом, як хто хоче; боротьби запеклої, страшної, де проти письменника – сировинний матеріал життя, необтесана брила, її опір, а за нього – його талант, інтуїція, чуття, розум, культура, філософський світогляд і праця” [37, 56]. Загалом Ю. Косач орієнтувався на оповідні традиції європейської прози, зокрема французької.

На цей період припадає також перший прозовий дебют талановитого поета, перекладача, мемуариста Юрія Клена (1891–1947). У некролозі “Пам’яті поета” Ю. Шерех згадав його оповідання “Медальйон” [3, 2-5] та “Яблука” [33, 37-51]. Критик писав: “У своїй прозі Юрій Клен шукав такої творчої методи, такого стилю, які б дали йому змогу показувати за поверхнею явищ їхню суть... В прозі його оповідання можуть бути ознакою перелому від імпресіоністичної і настроєвої новели двадцятих років, яка і досі побутує в сучасних епігонів, до сюжетної, дійової, на розлогій і суто оповідній фразі побудованої, динамічної

прози українського резистансу, можуть бути початком нового етапу” [3, 1-2]. Оповідання “Акація” також вражає читачів вишуканістю й лаконічністю. Це майстерна реалістична (за словами ж Ю. Шереха, неокласична) проза, якої так бракувало українській літературі 1945–1948 років.

Протягом 1946–1948 р. активно друкувалася письменниця Софія Парфанович. За цей час вийшли три її книжки: “Чоловік та жінка” (1946) [48], “Загоріла полонина” (1948) [46], “Інші дні” (1948) [47]. Плануючи видання останньої, авторка в листі до Ю. Лавріненка від 18 жовтня 1948 р. просила у видавничій комісії дозволу поставити на виданні марку МУРУ:

“Вельмишановний Пане Редакторе!

Думаю, що вже [до] Вас дійшла моя книжечка про бойків (47. – С.Л.). Тепер пишу в справі марки Муру, хоч може це Вам видаватися спізнене. Та я щойно вчора довідалась від Шереха, що до Вас треба по те звертатися при нагоді другої збірки, яку хочу видати. На першу я мала згоду Самчука, Шереха й Подоляка, щодо другої, то маю теж на письмі згоду Подоляка. Тому, що Шерех писав мені, що ще треба й Вашої згоди, я звертаюсь з таким проханням.

Вибачте, що перша збірка дістала оцю марку без Вашого відома, та від двох літ підготовуване видання не узгляднило змін, що в тому часі зайшли.

Дозволити на другу мою збірку “Інші дні” (до речі, скрипт є у Шереха, що опрацьовує передмову) поставити марку нашої організації. Коли б Ви хотіли наперед познайомитись з текстом, прошу написати, і я постараюсь переслати.

З правдивою пошаною С. Парфанович” [31, 1].

Прозова збірка “Інші дні” вийшла друком у 1948 р. На звороті титульного аркуша зазначалося: “Видано в порозумінні з Видавничою Комісією Мистецького Українського Руху”. Автором післямови “Третя збірка оповідань Софії Парфанович” був літературознавець Гр. Шевчук (Ю. Шерех), автором обкладинки – художник Я. Гніздовський. Аналізуючи прозу С. Парфанович, Ю. Шерех наголошував на реалізмі як стильовій домінанті письменниці: “Книжка оповідань Софії Парфанович – ланка в становленні нового реалізму нашої еміґраційної літератури. Вона не вільна від хвороб цього літературного спрямовання, хоч деякі з них уже щасливо подолає. Це забезпечує їй певне місце в історії цього стилю” [47, 142]. У деяких оповіданнях письменниці, зокрема “На шпильях”, проглядають імпресіоністичні штрихи.

На сторінках журналу “Арка” протягом 1947–1948 р. друкувалися реалістичні психологічні оповідання Є. Гарана “І навіщо їй прокидатися?” [5, 34], З. Тарнавського “Її роля” [6, 28-30], Вадима Лесича (справжнє прізвище Володимир Кіршак) “Інтруз” [6, 51-53], Г. Східного “В’язень” [5, 28-33].

В “Арці” публікував свої твори і прозаїк П. Бaley [6, 56-58]. Його збірка “Пан”, до якої ввійшло сім оповідань (“Пан”, “Із записника моєї матері”, “З листів сильної людини”, “Великий грішник”, “Коли гратимуть великодні дзвони”, “Антошко”, “Непереможні”), – цікава реалістична проза з елементами психологізму та імпресіонізму [11]. Журнал “Рідне слово” вмiстив оповідання В. Росовича “По той бік межі” [51, 9-13]. Авторіві вдалося передати психологічний стан людини, яка побувала на межі життя і смерті. В. Орлик – автор психологічного оповідання “З нас угорі сміється сонце”, уміщеного на сторінках журналу “Хорс” [64, 26-37]. Оповідання Л. Коваленко “Страх” [4, 1-2], створене на основі біблійного сюжету, вражає художньою майстерністю та поглибленим психологізмом. Воно написане в експресіоністичному ключі.

Глибокий психологізм притаманний збіркам новел О.Смотрича (справжнє прізвище Фльорук) “Ночі” та “Вони не живуть більше”. Частина оповідань Смотрича мала соціальне спрямування, зокрема “Сволочовській дом” [1, 26-27], “Цукор” [3, 15-16], “Гавкун” [6, 54-55]. У творах О. Смотрича були відчутні

й імпресіоністичні риси. Він активно працював у жанрі гумористичного та сатиричного оповідання, був постійним автором журналу “Лис Микита”. Більшість творів цього письменника – їдка нищівна сатира на людину, яка деградує. Як слушно зазначив Ю. Шерех, “своєю жорстокістю і браком хоч би іскри доброзичливого гумору ці оповідання навіть виходять поза традиції української літератури, ціховані зокрема іменами Котляревського й Гоголя” [68, 259].

Протягом 1945 – 1948 років Д. Гуменна також збагатила жанр соціальної новели. У цей час вийшла друком її збірка “Куркульська вілія”, до якої ввійшло й гумористичне оповідання “Барбос п’ятий”. З-поміж соціально-психологічної малої прози вирізняється оповідання Т. Осьмачки “Психологічна розрядка” [4, 20-26], написане 1947 р. У цей період з’явилися реалістичні оповідання про кохання О. Ізарського (автонім Олекса Мальченко) “Дві зустрічі” [4, 26-29] та Р. Личаківського (автонім Роман Маланчук). Останній видав свої твори окремою книжкою під назвою “Любовні історії” [32], на котру відгукнувся рецензією Гр. Шевчук (Ю. Шерех). Наголосивши на тому, що цікаво написана книжка не вражає своє глибиною й видає певне ремісництво автора, літературознавець у підсумку зазначив: “Література без проблем і шукань, література для легкого читання... Що ж, і така література, коли вона культурна, дуже потрібна...” [2, 42]. Р. Личаківський писав також сатиричні твори, серед яких варте уваги оповідання “Метаморфози пана Кухера” [33, 24-35].

Узагалі сатиричні та гумористичні оповідання часто друкувались у пресі, зокрема в журналі “Лис Микита”. Тут можна знайти гуморески на теми табірного життя. У багатьох творах висміювалися негативні риси національної вдачі українців. Постійними авторами цього видання були О. Смотрич, І. Керницький, Е. Козак (Гриць Зозуля), Мурлика, Склепка Англосонський. Найбільшою популярністю серед читачів користувалися твори І. Керницького (друкувався під псевдонімами Гзимс, ІК-р, Ікер, Папай). У 1947 р. побачила світ його книжечка “Циганськими дорогами” [24]. У передмові автор обґрунтував причину появи своїх творів: “Вони задумані, самособою, як це кожний і сам помітить не в “аспекті вічності” та й без претенсії, щоб їх конче зарахувати до “великої літератури”. Та хоч писані вони про злобу дня, проте не шукайте в них злоби, жовчі та їді... І коли вже сьогодні не скажу, щоб кожне, але хоч деякі з моїх писань, хай і не великою мірою, зуміють втихомирити роз’ярені пристрасті, спантеличені уми або зігнати смуток хоч би з одного скорбного серця чи тільки навіяти погідну, мимолетну усмішку на чиїсь уста, – так я і тому буду рад” [24, 4].

“Арка” одразу відреагувала на появу згадуваної книжки рецензією. Невідомий рецензент (стаття вийшла без підпису) зазначив, що письменник продовжив кращі традиції гумористичної прози Остапа Вишні і “...випробуваною манерою розповіді показує у кривому дзеркалі наш емігрантський побут, зокрема таборовий, виявляючи в цьому гостру спостережливість. Керницький вправно орудує широкою скалею свого гумору від навіть дещо рубашного (але не перешаржованого) до ледве помітного насміху з відтінком мелянхолійности, яка і є притаманна його гуморові” [2, 42]. В “Альманасі МУРу” було опубліковане оповідання І. Керницького “Мертві оживають (Із шпитального щоденника)” [39, 113–119], а в журналі “Рідне слово” – гумористичне оповідання “Людська комедія” [50, 91-94].

Чимало письменників-емігрантів продовжували працювати в жанрі реалістично-побутової прози. Ю. Шерех, аналізуючи твори В. Чапленка, прозаїка, який дуже інтенсивно друкувався в 1945–1948 рр. [65; 66], наголошував: “Хибність Чапленкового шляху я бачу в тому, що його традиції – це традиції безідейної міщансько-хуторянської непоквапливої прози Нечуя-Левицького, що

не намагається прозирнути в національну сутність речей, а обмежується на їхній національній зовнішності” [68, 204]. Подібні міркування літературознавця поширюються й на прозу Р. Єндика (псевдонім Роєн) [33, 3–13], Р. Вишневецької [13; 39, 100–103], І. Смолія [54], П. Волиняка [14], В. Русальського [52; 53], О. Степового (справжнє прізвище Іван Гевеленко) [55; 56; 57], С. Феденка [62; 63], Н. Павловської [45], Ф. Дудка [21; 20]. На еміграції Ф. Дудко видав книжку оповідань із часів правління князя Ярослава Мудрого “Стрибожа внука”, які були написані ще 1935 р. [22].

У малій прозі періоду МУРу фактично відсутні пригодницькі новели. Єдиним винятком стали досить посередні в художньому плані новели В. Кримського “Втеча” та “Горленко” [23]. Так само мало представлена була й дитяча література. Тут можна згадати книжку оповідань М. Матвієнко “Лісові пригоди” (Мюнхен, 1946).

На відміну від оповідань повістей, написаних протягом 1945–1948 рр., небагато. Однак більшість із них посіла важливе місце в історії української прози ХХ ст. Ідеться, зокрема, про твори В. Домонтовича, І. Багряного, У. Самчука, Ю. Косача, Т. Осьмачки, Л. Лимана та ін. Частина повістей була розпочата авторами ще до еміграції, а протягом другої половини 1940-х років завершена та опублікована. Так, над повістю “Юність Василя Шеремети” У. Самчук працював іще в Городку під Львовом. За актуальну проблематику 1944 р. твір був відзначений на конкурсі “Українського видавництва” у Львові. У передмові, написаній 1946 р., автор наголошував: “Я ставив і зараз ставлю собі досить, як на письменника, виразне завдання: хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю”. Уривок із повісті “Юність Василя Шеремети” автор прочитав українській громадськості 21 грудня 1945 р. на літературному вечорі. Твір, у якому поєднувалися елементи автобіографічної документалістики з художнім домислом, вийшов на еміграції 1946 року у видавництві “Прометей”. Тому Ю. Шерех окреслив жанр згаданого твору як автобіографічна повість.

Безперечно, цим твором У. Самчук істотно збагатив ідеологічно-соціальний напрямок української еміграційної повісті.

Бурхлива полеміка розгорнулася навколо повісті Ю. Косача “Еней і життя інших”, у якій автор звернувся до української історії, зокрема до сторінок національно-визвольної героїки. Не випадково Ю. Шерех у статті “Українська еміграційна література в Європі 1945–1949. Ретроспективи й перспективи” зауважив, що цей твір – “повість про епоху”, “про людей епохи”. Проза Ю. Косача позначена екзистенціалізмом, який літературознавець назвав антеїстичним. Інший критик, В. Державин, також не оминув цей твір. На його думку, “Еней і життя інших” – “біографічна повість”, “де Ю. Косач, із властивою йому літературною нетактовністю, надужив своєї письменницької вольности заради суб’єктивного памфлету проти світлої пам’яті О. Ольжича” [15, 14].

У жанрі романізованої біографії працював В. Домонтович, чії повісті про Ф. Війона, В. Ван Гога, Марка Вовчка так і залишилися незавершеними. Сюжетною оригінальністю та пригодницькими елементами вразила читачів повість Т. Осьмачки “Старший боярин”. Еміграційні дослідники одноставно наголошували, що згаданий твір – пригодницька повість. Однак думки критиків стосовно стильової манери автора розійшлися. Так, В. Барка називав Осьмачку “новоімажиністом”, Т. Курпіта – “неореалістичним натуралістом”, Є. Маланюк та О. Дорошкевич – “символістом”. Власне, прозі письменника притаманний стильовий синтез, поєднання експресіонізму, неоромантизму з сюрреалістичною образністю, а також нахил до екзистенціалізму. Ю. Шерех цілком правомірно наголошував на поєднанні різних стилів у згаданому творі:

“У “Старшому боярині” елементи етнографічно-фольклорної розповіді, сплетені з романтичною манерою М. Гоголя і С. Васильченка, перепущені через призму примхливого і неповторного поетового ока, витворили таку оригінальну суміш фантастики й реальності, яка не мала прецедентів в українській літературі” [68, 258].

Однак соціально-психологічних повістей, написаних у період МУРу, найбільше. У журналі “Арка” були вміщені уривки із творів Л. Лимана “Повість про Харків” [5, 23-27] та П. Балея “Злочинці” [3, 17-25]. Публікуючи уривок із повісті Л. Лимана, у примітці редакція зазначала: “Психологія молодого інтелігента-українця в підсоветських умовах зовсім не висвітлена в нашій літературі. Одні вважають його за виразного націоналіста, інші – за цілком скомунизованого. Леонід Лиман у своїй “Повісті про Харків” робить спробу показати справжнє психологічне обличчя різних типів советської молоді”.

У цей час побачили світ соціальні повісті Г. Східного “Аркадій Ярош”, реалістично-сатирична повість С. Риндика “Пшениця”, яка, за словами Ю. Шереха, “гостра, хоч і не зла, сатира на емігрантських “людей повітря”, що живуть фантастичними проєктами і торгують нічим” [68, 299]. Яскравими зразками історичної повісті були твори Ф. Дудка “Великий гетьман” [60] та П. Феденка “Гетьман Сагайдачний” [40]. На сторінках “Заграви” друкувалися уривки сатиричної повісті В. Чапленка “В лісовій гущавині”.

Майстерність і висока художність, домінування реалістичних традицій (виняток становили хіба що екзистенційна повість Ю. Косача “Еней і життя інших” та повість Т. Осьмачки “Старший боярин”, біографічні повісті В. Домонтовича) – визначальні риси українських еміграційних повістей. Прозаїки витворили розмаїття жанрових форм повісті, зокрема екзистенційної, біографічної, ідеологічно-соціальної, соціальної, психологічної, соціально-психологічної.

МУРівський період був урожайним на романи. У 1946 р. видавництво “Прометей” з ініціативи Р. Паладійчука видало пригодницько-психологічний роман Івана Багряного “Тигролови” [9]. Правда, твір був написаний ще 1943 р. під час лікування письменника в невеликому курортному містечку Моршині, а на еміграції автор відновив текст із пам’яті та опублікував. У 1944 р. роман, за який автор отримав першу премію на літературному конкурсі у Львові, був підготовлений до друку В. Чапленком і вийшов під назвою “Звіролови”. В еміграційних колах твір швидко знайшов своїх читачів-шанувальників. Наголошуючи на тому, який розголос мав роман “Тигролови” в німецького читача, знайомий І. Багряного П. Мартинець писав: “Я живу зі своєю родиною між німцями в т[ак] зв[аному] “Проміненіт Зідльонг” і багато моїх сусідів німців мають книжку “Тигролови” в німецькій мові, яку читають з великим захопленням. Багато моїх сусідів звертаються до моєї дружини, щоб вона їм ширше розповіла життєпис про цього надзвичайно талановитого українського письменника. Німці часто купують книгу “Дас Гезетц Тайга” для молоді до дня народження або до дня причастя” [61, 4]. У 1948–1949 роках Іван Багряний працював над романом “Людина біжить над прірвою”, який був надрукований лише після смерті автора [8].

У. Самчук, названий Ю. Шерехом “літописцем українського суспільного й духового життя 20–30 років” [68, 193], – автор романів, написаних у річищі класичного європейського реалізму. У його творах соціальні проблеми переплітаються з морально-етичними та психологічними. У “Літературному зошиті” (Ч.1) та “Часі” (1947. – Ч. 1-2) письменник опублікував уривки з роману “Сонце з Заходу”, у якому йшлося про національно-визвольну боротьбу на Каратській Україні 1938–1939 рр., а в “Арці” – уривок з ідеологічно-соціального роману “Ост” [4, 17-19]. Першу частину трилогії У. Самчука “Ост” “Морозів

хутір” було надруковано окремою книжкою 1948 р. в Регенсбурзі. Окреслюючи жанрову специфіку твору, дослідниця Р. Мовчан назвала його “анти тоталітарним, антиутопічним романом” [34, 459]. В. Державин, простеживши еволюцію великої прози письменника періоду МУРу, зазначав: “Улас Самчук, загально визнаний корифей нашої белетристичної прози 30-тих років, упевнено прямує до своєї мети – поновити велику (обсягом і задумом) повістярську прозу, перенісши її з етнографічно-побутового, або ж соціально-побутового пляну на площину соборнонаціональної та універсально-етичної проблематики” [15, 11].

Під маркою МУРу вийшов і реалістичний соціально-побутовий роман Д. Гуменної “Діти Чумацького Шляху”. Ця епопея вперше побачила світ у Мюнхені, а потім у Нью-Йорку в 1948–1951 рр.

Модерний роман періоду МУРу репрезентований інтелектуальною прозою В. Домонтовича. Письменник опублікував роман “Доктор Серафікус” [18], за його словами, написаний ще в 1920-ті роки. Аналізуючи прозу періоду МУРу, Ю. Шерех згадав і “Доктора Серафікуса”. На думку дослідника, згадуваний твір доцільно розглядати як “роман-есеї”. Окремою книжкою В. Домонтович видав і роман “Без ґрунту” [17], уривки з якого вмістила “Арка” [2, 25-27]. Власне, цей твір уперше публікувався протягом 1942–1943 рр. у Харкові на сторінках журналу “Українській засів”. С. Павличко роман В. Домонтовича “Без ґрунту” назвала “романом-трактатом” [43, 295], аргументуючи своє твердження тим, що у згадуваному творі думка переважає над образами та дією, що автор веде постійну дискусію навколо порушених філософських проблем, замислюється над основними теоретичними положеннями модернізму, зокрема в його українському варіанті.

У романі “Без ґрунту”, допрацьованому та надрукованому в Регенсбурзі [17], автор по-філософськи осмислював актуальну для еміграційної літератури тему відчуження від національного коріння, так звану проблему безґрунтарства. Тому неправомірно В. Державин, окреслюючи жанрову специфіку інтелектуальних романів Домонтовича, назвав їх “напівмемуарними, напівпобутовими повістями” [15, 20].

Модерний історичний роман Ю. Косача “День гніву” побачив світ у Регенсбурзі 1947 року [25]. У вступному слові автор наголошував, що головна тема твору – “стихийний, всенародний, революційний зрив української нації й ступеневе формування політичного світогляду Б. Хмельницького та нашої провідної верстви в початках повстання” [25, 4]. Головний герой твору – сильна вольова особистість, яка постійно перебувала в центрі історичних творів письменника. Так, високо оцінюючи ще один історичний роман Ю. Косача “Рубікон Хмельницького”, Ю. Шерех у статті “В обороні великих...” звернув увагу саме на цей аспект: “Твір явно оспівує героя залізної волі... Часом ця “залізність” героя навіть звучить трохи наївно, але загалом це не пошкодило творові бути успіхом нашої прози” [38, 20].

Автор реалістичного історичного роману “Диявол погноблений” О. Павлів-Білозерський [44] майстерно передав трагедію релігійних воєн в Україні. Історична романістика періоду МУРу вирізнялася яскравим історіософізмом та націотворчим пафосом. Письменники-емігранти прагнули пізнати власну історію, осягнути уроки минулого. На відміну від історичної прози 1920-х років, написаної на Східній Україні, еміграційна романістика прикметна поглибленим психологізмом та філософізмом. Автори уникали вульгарно-соціологічних підходів в осмисленні національно-героїчної тематики з козацько-гетьманської доби. У МУРівській романістиці, як і в західноукраїнській історичній прозі 1920–1930-х років, домінувала ідея продовження державницької традиції та зображення вольового патріотичного лідера.

Реалістично-побутовий роман періоду МУРу репрезентований твором Ф. Дудка “Війна” [19].

У згадуваній статті Ю. Шереха “Українська еміграційна література в Європі 1945–1949. Ретроспективи й перспективи” прозвучала слушна думка про те, що в цей час у недорозвиненому стані перебували такі жанри, як есе, нарис, мемуаристика. Справді, у цей період можна виокремити хіба що есе Є. Маланюка “Зовсім інші” про Миколу та Марка Вороних, про Олександра Олеся та Олега Ольжича [12, 2–14]. Із нарисів слід відзначити книжку Ю. Тарновича “Верхами Лемківського Бескиду” [59].

А от мемуарних творів протягом 1945–1948 рр. написано й опубліковано чимало. Правда, небагато з них вирізнялися художністю. Саме це мав на увазі провідний критик МУРу, говорячи про брак мемуарних творів. Окремими книжками вийшли “Спогади про неокласиків” (1947) Ю. Клена, які надзвичайно високо оцінив В. Державин, спогади В. Домонтовича “Болотяна Люкроза” та “Мозаїка квадратів в’язничних” (1946) М. Бажанського [10]. Спогади М. Бажанського – письменника, журналіста про власне життя та відомих українських громадсько-політичних, військових і культурних діячів часто публікувалися в еміграційній періодиці, зокрема “Спогади про Срібну Землю” [41, 2], “В таборах Срібної Землі” [35, 17-18], “Людина і вир” [38, 55-59], “Два поети й Городок” [42, 3], “Ольжич у світлі літературного доквілля” [69, 3] та ін. Вони вражають читача високою емоційністю і психологічною глибиною. Однак надмірна суб’єктивність була їхньою основною хібою, що й дало підстави Ю. Шереху, аналізуючи спогади М. Бажанського та Ю. Клена, сказати, що вони “не мають ані безпосередности життєвого документа, ані виплеканости літературного твору, лишаючись десь посередині між цими двома жанрами” [68, 266]. У журналі “Арка” публікували уривки зі щоденників У. Самчук [6, 70-71] та С. Гординський [4, 37-40].

На сторінках “Хорса” літературознавець і критик В. Державин виступив у незвичному для нього амплу, надрукувавши добірку своїх афоризмів [64, 42-44]. Редакція так пояснювала мету цієї публікації: “...Серед літературного матеріялу редакція охоче дає місце афоризмам парадоксального мислителя, що, плекані в стрункій логіці, не пройдуть байдужими повз зацікавленого в питаннях естетики” [64, 42].

Українська еміграційна проза періоду МУРу, що розвивалася у специфічних історичних, психологічних, соціально-економічних умовах, вирізнялася не лише жанровим розмаїттям, а й активними стильовими пошуками. Загалом у цей період проблема стилю стала однією з актуальних літературознавчих проблем, про що свідчать виступи письменників та критиків на МУРівських з’їздах. У трьох збірниках МУРу були вміщені полемічні статті, присвячені згадуваній проблемі. Відомі письменники та літературознавці намагалися окреслити шлях подальших стильових пошуків української літератури, а літературно-критичні погляди цих письменників відбиті в їхній літературній практиці. Так, І. Багрянний у статті “Думки про літературу” відстоював насамперед реалістичні засади українського письменства: “Щодо стилів літератури – тобто формально стильових шукань наших, то мені здається, що це найменше важить покищо. Визначати наперед, який стиль – реалізм чи “неореалізм”, “атомів реалізм” чи ще якийсь “ізм” мусить бути визнаний за найдоцільніший – є зайве... Коли в цілому література, а через неї нація має багато чого сказати нового і цікавого і те з неї, як кажуть, пре, – тоді приходиться стиль. Пізніше теоретики шукають назви для того стилю. А не навпаки... Важить, щоб письменник мав що сказати, знав для чого сказати. А вже стиль мусить бути такий, щоб те сказане досягало мети. Це ґарантує, як звичайно, – найпростіший стиль, який прийнято називати реалізмом” [36, 36].

У. Самчук наголошував на необхідності розвитку багатьох стилів. За множинність стилів виступив і головний критик МУРу Ю. Шерех. У розлогій статті “В обороні великих. Полеміка без осіб про основні положення органічно-національного стилю” літературознавець підсумовував: “...Різні стилі співіснують завжди. Ніхто не хоче і не може їх тепер приглушити. Але це не виключає того, що за “власними законами розвитку й занепаду мистецтва” в кожен дану епоху один стиль висувається своїми високими вартостями на провідне становище, стає тим, що умовно зветь стилем доби” [38, 26]. Моделюючи подальший шлях української еміграційної літератури, критик запропонував теоретичну концепцію “органічно-національного стилю”. У ґрунтовній розвідці “Стилі сучасної української літератури на еміграції” Ю. Шерех окреслив стильову палітру української літератури 1945–1948 рр. Він висловив думку про те, що українська еміграційна література закономірно підтримала та поглибила стильові пошуки літератури “розстріляного відродження”: “І тому тепер перше завдання МУРу – відновити літературний процес. Від старту початку тридцятих років – вперед. Не повторювати нічого, – але продовжити по-новому” [68, 189]. Він наголошував, що в цей період реалізм співіснує з імпресіонізмом, експресіонізмом, неоромантизмом, необароко. Заперечуючи тезу В. Державина про розвиток неокласицизму в період МУРу, Ю. Шерех обґрунтував, чому цей стиль не відіграв такої ролі, як у 1920-ті роки: “Це етап розколотої свідомості, розхитаної душі. Не неокласична ясність раціоналізму, а зовсім інші явища й системи світосприймання повинні тепер вибитися назверх” [68, 191]. З еміграційних письменників найближчим до неокласиків був хіба що В. Домонтович. Риси сентименталізму літературознавець знаходив у творах М. Цукатової, В. Русальського, П. Феденка. На думку критика, це цілком закономірно: “Ця течія виникла з одного боку як наслідок протесту проти механізації і усупільнення життя, думання, побуту, проти пригнічення малої людини колективом, – а з другого – як наслідок утоми від катастроф і макабризму нашої доби” [68, 196-197]. Необарокове письмо представлене у творах Ю. Косача, експресіонізм – у творах Л. Коваленко, Т. Осьмачки, І. Костецького, Ю. Косача та ін. Як світоглядно-естетична система експресіонізм не випадковий у прозі періоду МУРу. У багатьох творах письменники висловлюють протест проти антигуманного та абсурдного світу, що прирікає людину на страждання, страх, виступають проти знецінення людського життя. Страх тяжіє над героями творів Л. Коваленко; Ю. Косач та І. Костецький зображають абстрактного героя, загубленого у світі, без імені, обличчя, національності, портретних ознак. В. Державин так схарактеризував особливості стилю Ю. Косача: “Кількісно дуже інтенсивна його белетристична продукція характеризується дещо безпорадним хитанням між бароковим романтизмом, органічно Ю. Косачеві притаманним, і експресіонізмом, що суб’єктивно вабить його зовнішньою ефектовністю своїх літературних експериментів” [15, 14].

Аналіз українських прозових творів 1945–1948 рр. свідчить про паралельний розвиток двох основних стильових тенденцій – реалізму й модернізму. Неотрадиціоналізм еміграційної прози зумовлений необхідністю національного та індивідуального самозбереження в умовах еміграції, тоді як модернізм – прагненням пришвидшити інтеграцію української літератури в європейський культурний простір. Загалом у багатьох прозових творах реалізм не існує в “чистому” вигляді. Спостерігається поєднання кількох стилів – неоромантичного, імпресіоністичного, експресіоністичного, необароко. У прозі періоду МУРу йдеться також про суттєву видозміну реалізму в таких письменників, як У. Самчук, І. Багряний, В. Барка, Т. Осьмачка. У творах І. Багряного простежується поєднання реалізму з неромантизмом,

експресіонізмом та символізмом. Т. Осьмачки – романтизму, екзистенціалізму та символізму.

Керівництво МУРу намагалося підтримувати письменників різних стильових спрямувань, про що свідчать виступи й дискусії на з'їздах і конференціях, видання в серіях “Золота брама” й “Мала бібліотека МУРу” творів і “реалістів”, і “модерністів”. У спогадах Ю. Шереха йдеться також про альманахи МУРу, які мали стати трибуною для всіх талановитих письменників: “Альманахи були задумані так, щоб кожне число присвячувати в головному одному з напрямів, репрезентованих у МУРі. Перший альманах був відповідно до цього присвячений переважно письменникам романтичного і експресіоністичного крила; другий альманах мали в головному посісти реалісти, але він, на жаль, не вийшов, і тому репрезентованим фактично лишилось тільки одне спрямування в межах МУРу” [68, 241].

Цей період цілком правомірно критики називають “малим відродженням”, порівнюючи його із “розстріляним відродженням” 1920-х років. Перебуваючи далеко від тоталітарної батьківщини, українські митці отримали можливість вивчати мистецький досвід омріяної Європи, а також відновити і продовжити модерні традиції української літератури 1920-х років. Дискусії 1920-х років про подальший шлях української літератури, про її європейські орієнтації збігаються з дискусіями періоду МУРу, з тією лише різницею, що впродовж 1945–1948 рр. не виникало суперечок з приводу необхідності європейської культурної інтеграції. Це була вже річ очевидна. Модернізм 1920-х рр. робив акцент на національні, а модернізм періоду МУРу – на європейські тенденції. Головне завдання українські письменники-емігранти вбачали в написанні високомистецьких творів європейського рівня, у яких глибоко відбився національний світогляд. Як і неоромантики 1920-х рр., прозаїки періоду МУРу розглядали проблеми національної історії на тлі загальних історіософських проблем.

Якщо говорити про жанрову специфіку прози МУРу, то тут слід зауважити також продовження традицій 1920-х років і водночас прагнення письменників сказати нове слово. Спільним для обох періодів було засилля малих форм. На відміну від 1920-х років у еміграційній літературі меншу роль відіграють авантюрні та фантастично-містичні твори, а відчуття одірваності від своєї батьківщини посилило увагу письменників до екзистенційної проблематики. Український літературний процес 1940-х років формувався в непростих політичних, а головне морально-психологічних умовах. Арешти й переслідування в радянській Україні, винищення українців під час голодомору 1933 року, жахіття Другої світової війни, вимушена еміграція змусили багатьох митців переглянути своє ставлення до світу, людини та людського життя. Звідси звернення до проблем гуманізму та екзистенціалізму. Прагнення глибинного аналітичного осмислення свого часу, проблеми людського буття та особистості, осмислення їх у метафізичному та історичному вимірах сприяли розвитку інтелектуального, історичного, пригодницько-психологічного, ідеологічно-соціального, соціально-психологічного роману.

Серед основних жанрових різновидів новел та оповідань слід виокремити психологічні, історичні, соціально-психологічні, екзистенційні, соціально-побутові, етнографічно-побутові та ін. Протягом 1945–1948 рр. були написані біографічні, ідеологічно-соціальні, соціальні, психологічні, пригодницько-психологічні та соціально-психологічні повісті, тоді як у 1920-ті роки “жанрова палітра української повісті збагатилася мотивами політичного детективу, політичної сатири, світового революційного пригодництва, історичного детективу, експериментальними формальними структурами” [16, 442].

Мовчан, схарактеризувавши одну із визначальних світоглядних рис мистецтва епохи “розстріляного відродження”, зазначала, що це “мистецтво постійних екзистенціальних зіткнень і вибору, яке поєднує в собі ренесансний оптимізм (і сильну людину, людину-переможця) і декадансну трагедійність (людину загублену, зломлену, роздвоєну й фатально самотню)” [34, 515]. Подібне можна сказати і про мистецтво періоду МУРу.

Українські письменники-емігранти, як і митці 1920-х років, були добре обізнані із сучасними досягненнями філософії, психології, природничих наук, медицини, з модерністськими та класичними традиціями європейської літератури, що й позначилося на їхній творчості. Експериментальні твори таких письменників, як В. Домонтович, Ю. Косач, І. Костецький та ін., виразно засвідчують жанрово-стильові пошуки цих прозаїків протягом 1945–1948 рр., які охоплюють і формальний бік їхніх творів. Новаторство в сюжетно-композиційній побудові простежується у зміні функції оповідача, його грі й діалозі із читачами. Руйнується традиційна розповідь з героєм, розлогими зовнішніми описами, авторським моралізаторством. У їхніх творах виразно прочитується концепція людини як єдності біологічного, соціального, духовного, культурного, метафізичного начал.

Ю. Шерех, аналізуючи слабкі місця української еміграційної прози, зокрема брак “добрих манер”, універсальності, філософічності, глибинних узагальнень, зосередженість насамперед на внутрішніх проблемах, надмірну політичну заангажованість та фактографічність, зазначив і її надбання: “Нерідко на цьому доробку можна помітити сліди похапливості, окремі прояви недостатньої виношеності. Але загалом у своїх кращих проявах наша проза стоїть на досить високому стильовому рівні, а ідеологічно нерідко випереджає інші прояви нашого суспільного життя, передусім політичного” [68, 251].

Звинувачуючи МУР у продовженні традицій 1920-х років, у псевдоромантизмі та неохвильовизмі, В. Державин виступив проти тих критиків, які, на його думку, намагались “канонізувати колишній ваплітеанський хвильовизм і тим самим ідейно підпорядкувати українську вільну й незалежну літературу національної еміграції невиліній і під’яремній літературі УКП і її духовних спадкоємців та епігонів” [15, 5]. Хоча й сам В. Державин указував на зв’язок еміграційної літератури з 1920–1930-ими роками: “Мистецьки повновартісні течії нашого письменства гідно продовжують і поглиблюють славетні літературні традиції 20-их і 30-их років – традиції неокласиків, празької поетичної школи, драматургії Лесі Українки...” [15, 28-29].

У листі до Ю. Лавріненка від 25 січня 1949 р. поет О. Веретенченко, високо оцінюючи досягнення української еміграційної літератури, писав: “Ви стоїте близько до видавничих справ МУР’у. Чому б Вам (разом з Богд[аном] Кравцевим) не заходитися коло видання “Антології” української літератури на еміграції (т.т. I-II, Поезія і Проза). Чи ж не пора зробити підсумок наших великих духових досягнень? Щоб не думали, що ми нічого не варті” [30, 2].

Підсумовуючи діяльність українських еміграційних поетів та прозаїків 1945–1948 рр., С. Павличко слушно зауважила, що “інтелектуальної інтенсивності і продуктивності МУРу вже ніколи не досягло жодне творче об’єднання українських письменників на Заході” [43, 278]. Справді, еміграційна проза періоду МУРу виразно засвідчила, що українська література за характером жанрово-стильового розвитку не лише продовжила кращі традиції 1920-х років, а й досягла якісно нового художньо-естетичного рівня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Арка*. – 1947. – Ч. 1. – 32 с. (При публікації всіх цитат орфографію залишаю незмінною, пунктуацію уніфікую за сучасним правописом. – С.А.).
2. *Арка*. – 1947. – Ч. 4. – 48 с.
3. *Арка*. – 1947. – Ч. 6. – 48 с.
4. *Арка*. – 1948. – Ч. 1. – 46 с.
5. *Арка*. – 1948. – №2. – 64 с.
6. *Арка*. – 1948. – Ч. 3–4. – 88 с.
7. *Арка*. – 1948. – Ч. 11. – 64 с.
8. *Багрянний І.* Людина біжить над прірвою – Новий Ульм; Нью-Йорк: Україна, 1965. – 331 с.
9. *Багрянний І.* Тигролови. – Прометей, 1946. – 168 с.
10. *Бажанський М.* Мозаїка квадратів в'язничних. – Ашаффенбург: Накладом Товариства Українських Політичних В'язнів, 1946. – (Бібліотека політичного в'язня. – Вип. 1.) – 157 с.
11. *Балей П.* Пан. – Регенсбург: Накладом видавничої спілки “Українське слово”, 1948. – 123 с.
12. *Вежі*. – 1947. – Ч. 1. – 64 с.
13. *Вишневецька Р.* Материнки. – Б.м., 1946. – 56 с.
14. *Волиняк П.* Під Кизгуртом. – Зальцбург: Нові дні, 1947. – 64 с.
15. *Державин В.* Три роки літературного життя на еміграції (1945–1947). – Мюнхен: Академія. – 29 с.
16. *Дзюба І.* Проза // *Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн.* – Кн. 1: 1910–1930 роки. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1994. – С. 440–481.
17. *Домонтович В.* Без ґрунту. – Регенсбург: Видання М. Борецького, 1948. – 218 с.
18. *Домонтович В.* Доктор Серафікус. – Мюнхен: Українська трибуна, 1947. – 175 с.
19. *Дудко Ф.* Війна. – Авґсбург, 1947. – 154 с.
20. *Дудко Ф.* Дівчата одчайдушних днів. – Авґсбург, 1948. – 132 с.
21. *Дудко Ф.* Заметіль. Оповідання. – Авґсбург, 1948. – 123 с.
22. *Дудко Ф.* Стрибожа внука. Оповідання з часів великого князя Ярослава Мудрого. – Авґсбург, 1948. – 88 с.
23. *Звено*. – 1946. – Ч. 1. – 80 с.
24. *Керницький І.* Циганськими дорогами. – Мюнхен, 1947. – 48 с.
25. *Косач Ю.* День гніву. Повість про 1648 рік. I Частина. – Регенсбург: Українське слово, 1947. – 135 с.
26. *Косач Ю.* Ноктюрн b-moll. – Авґсбург: Наше життя, 1946. – 32 с.
27. *Костецький І.* Там, де початок чуда. – Мюнхен, 1948. – 56 с.
28. *Костецький І.* Тобі належить цілий світ: Вибр. тв. – К.: Критика, 2005. – 527с.
29. *Культурно-мистецький календар-альманах на 1947 рік.* – Регенсбург, 1947. – С. 48–53.
30. *Лист О. Веретенченка до Ю. Лавріненка від 25 січня 1949 року* // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі ІЛ). – Ф. 215. – Од. зб. 87. – 4 арк. (При публікації листів повністю зберігаю авторське написання текстів, лише пунктуацію уніфікую за сучасними правописними нормами. – С.А.).
31. *Лист С. Парфанович до Ю. Лавріненка від 18 жовтня 1948 року* // ІЛ. – Ф. 215. – Од. зб. 243. – 1 арк.
32. *Личаківський Р.* Любовні історії. – Фельдкірх; Форарльберг: Заграва, 1947. – 63 с.
33. *Літаври*. – 1947. – №. 8. – 96 с.
34. *Мовчан Р.* Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі. – К.: Стило, 2008. – 544 с.
35. *Молоде життя*. – 1946. – Ч. 2.
36. *МУР.* Збірники літературно-мистецької проблематики. Зб. I. – Мюнхен-Карльсфельд, 1946. – 111 с.
37. *МУР.* Збірники літературно-мистецької проблематики. Зб. II. – Мюнхен-Карльсфельд, 1946. – 128 с.
38. *МУР.* Збірники літературно-мистецької проблематики. Зб. III. – Регенсбург, 1946. – 64 с.
39. *МУР.* Література. Мистецтво. Критика. Альманах. – Прометей, 1946. – 191 с.
40. *Наше життя*. – 1947. – Ч. 13–14.
41. *Неділя*. – 1947. – Ч. 72–74.
42. *Новий шлях*. – 1948. – Ч. 62.
43. *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1997. – 360 с.
44. *Павлів-Білозерський О.* Диявол погноблений: Історичний роман у двох частинах. – Б.м.: Заграва, б.р. – 235 с.
45. *Павловська Н.* Арія Маргарити. – Авґсбург, 1946. – 16 с.
46. *Парфанович С.* Загоріла полонина. Бойківські оповідання. – Авґсбург, 1948. – 48 с.
47. *Парфанович С.* Інші дні. Новелі й нариси. – Авґсбург, 1948. – 143 с.
48. *Парфанович С.* Чоловік та жінка. – Авґсбург, 1946. – 32 с.
49. *Похід*. – 1947. – №1. – 78 с.
50. *Рідне слово.* Місячник літератури, мистецтва і науки. – 1946. – Ч. 3–4. – Мюнхен; Карльсфельд. – 110 с.
51. *Рідне слово.* Місячник літератури, мистецтва і науки. – 1946. – №8. – Мюнхен; Карльсфельд. – 60 с.
52. *Русальський В.* Місячні ночі. – Авґсбург, 1945. – 44 с.
53. *Русальський В.* Сонячні дзвони. – Авґсбург, 1946. – 62 с.
54. *Смолій І.* Дівчина з Вінниці. – Лондон, б.д. – 95 с.
55. *Степовий О.* Вогні в церкві. – Авґсбург, 1946. – 16 с.
56. *Степовий О.* З минулого. – Авґсбург, 1946. – 16 с.
57. *Степовий О.* Степова царівна. – Авґсбург, 1946. – 15 с.

58. *Сучасність*. – 1986. – Ч. 7–8. – 256 с.
59. *Тарнович Ю.* Верхами Лемківського Бескиду. Мандрівницький провідник. – Краків: Українське видавництво, Б.р. – 80 с.
60. *Українські вісті*. – 1947. – Ч. 2.
61. *Українські Вісті*. – 1964. – 1 берез.
62. *Феденко С.* Своєю рукою. – С. 1. – Авгсбург, 1946. – 28 с.
63. *Феденко С.* Сільська любов. – Авгсбург, 1945. – 27 с.
64. *Хорс*. – 1946. – Ч. 1. – 192 с.
65. *Чапленко В.* Любов та інші оповідання. – Авгсбург, 1946. – 30 с.
66. *Чапленко В.* Муза та інші оповідання. – Авгсбург, 1946. – 64 с.
67. *Шерех Ю.* МУР і я в МУРі. Сторінки зі спогадів: Матеріали до історії української еміграційної літератури // *Шерех Ю.* Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології. – Балтимор; Торонто, 1991. – С. 365-400.
68. *Шерех Ю.* Не для дітей: Літературно-критичні статті і есеї. – Нью-Йорк: Пролог, 1964. – 415 с.
69. *Шлях*. – 1948. – 21, 25, 28 серп.
70. *Sechs Leuchter und der Siebente* – der Mond. – Regensburg, 1947.

Отримано 20 березня 2012 р.

м. Київ

Ігор Павлюк

УДК 821.1612-92.09“195/196”

ПИСЬМЕННИЦЬКА ПУБЛІЦИСТИКА 1950–1960-Х РОКІВ: ДЕМОКРАТИЗАЦІЙНО-ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті досліджуються історично закономірні та ідеологічно деструктивні тенденції існування офіційної й опозиційної письменницької публіцистики в замкнутій тоталітарній державі в контексті потенційного поглиблення в ній демократичних свобод, виходу на глобальні загальнолюдські проблеми.

Ключові слова: публіцистика, тоталітаризм, “відлига”, демократизація, глобалізація.

Ihor Pavliuk. Writers in journalism: Democracy and globalization in the 1950s and 1960s

The article explores historically determined and ideologically destructive tendencies characteristic of official and oppositional journalism by writers constrained by a totally hermetic totalitarian state at the time when its influence clashed with potential democratization and the globality of universal values.

Key words: journalistic works, totalitarianism, Khrushchev's Thaw, democratization, globalization.

Кінець 1950-х – 1960-і рр. для української літератури загалом і публіцистики зокрема – історично значущий період “десталінізації”, відносної деідеологізації: поглиблення їх гуманістичних основ, посилення аналітичного й синтезуючого начал, уважності до побутових і філософсько-психологічних деталей, характерології, утвердження нових форм, стилів, засобів, посиленої інтеграції в загальносвітовий культурно-інформаційний контекст. Цей новий етап розвитку суспільства (“відлига”), курс на оновлення соціально-політичної системи розпочався і “знизу” (самими журналістами, письменниками, загалом творчою інтелігенцією), і був задекларований “зверху”, офіційно – “партією та урядом”.

Серед знакових публікацій, які символізують духовне пробудження українського мистецтва загалом і літератури цього періоду зокрема, стаття О. Довженка “Мистецтво живопису і сучасність” (“Літературна газета”, червень 1955 р.), яка публіцистично закликала творити в річищі “розширеного трактування методу соціалістичного реалізму”.

Публіцистика, літературна журналістика прагнули сповідувати вільне мислення, використовуючи специфічні художні засоби для втілення естетичних, а не лише ідейно-виховних своїх функцій, визволене від скутого ідеологічними догмами й офіційними рамками соцреалізму засвоєння та висвітлення